

Traian Doman

Un petic dispărut din București

**EDITURA VREMEA
BUCUREȘTI
2018**

Acasă, în București

Transportat în mod miraculos în Bucureștiul anilor 1980, un tânăr bucureștean din zilele noastre s-ar putea crede în plină fantezie distopică. Grămezi de moloz, gropi, praf și buldozere înaintând inexorabil printre ruine, case, biserici, spitale, monumente. Adevărul, cu iz de heuripism muncitoresc, e mult mai prozaic: bucureșteanului nostru ipotetic i s-ar servi, de fapt, o porție sănătoasă din binefacerile „epocii de aur”.

Despre demolările în masă din anii 1980 se discută azi cu acea nostalgie neputincioasă, încărcată de revoltă reprimată, care caracterizează aducerile-aminte post-totalitare. Statisticile, tragice în imparțialitatea lor dezolantă, nu mai sunt un secret: construcția monstruoasei Case a Poporului a dus la distrugerea unei zone de aproximativ 7 kilometri pătrați din centrul vechi al Bucureștiului, la dispariția a numeroase clădiri de patrimoniu și la relocarea câtorva mii de familii. Jurnaliști, istorici, arhitecți și fotografi profesioniști s-au ocupat deja îndeaproape de acest subiect și azi doritorii pot consulta câteva cărți bine documentate, însoțite de fotografii revelatoare¹.

Pe lângă aceste necesare demersuri „profesioniste”, motivate de revolta împotriva unei mutilări a capitalei resimțite nu numai la nivel estetic, ci și ca un atac împotriva identității noastre culturale, mai înduioșătoare sunt, poate, intervențiile „amatoristice” ale celor pe care demolările i-au afectat intim, la nivel personal, răpindu-le spațiul vital al locuinței, al casei părintești. Oameni pentru care valoarea cartierelor distruse nu rezidă atât în bogăția arhitecturală sau în semnificația istorică, cât în identificarea cu un „acasă” pierdut pentru totdeauna.

¹ Dintre acestea, menționăm: Leahu, Gh., *Bucureștiul dispărut* (1995); Pandele, A., *Fotografii interzise și imagini personale* (2007); Popescu, C., Majuru, A., *București-arhipelag. Demolările anilor '80: ștergeri, urme, reveniri, fotografii* (2009).

Traian Doman – ține să te asigure de cum începe să vorbească – nu e un fotograf profesionist. A fost toată viața profesor de istorie și acum, mărturisește el cu un zâmbet cald, e un „pensionar fericit”. Dintre toate lucrurile cu care s-ar putea mândri – familia, un master în arhivistică după 1990 – cea mai mare realizare a vieții sale încapă într-un pachet cam de mărimea unui plic A4², ticsit, e drept, pe care îl ține cu grijă la piept.

Înăuntru, rodul a doi ani de discreție, dar curajoasă și persistentă rezistență în fața regimului comunist: fotografii ale unor clădiri sau cartiere bucureștene dispărute la mijlocul anilor '80, părți din orașul vechi, toate familiare, dragi, mai cu seamă, căzute pradă unor planuri megalomane de reconstrucție urbană.

Exemplul lui Traian Doman nu e, cu siguranță, singular; ce impresionează, însă, e motivul adânc uman al acestei nepretențioase luări de atitudine:

Eu am început să fotografiez toate astea pentru că mi-am petrecut tinerețea în acel perimetru: Sf. Vineri, Tomis, cinema Tomis, Căuzași. Liceul [meu] era chiar în mijlocul orașului, cum aș zice eu, orașul vechi. Vizavi era Institutul Medico-Legal, erau străzile acelea minunate, niște străzi care coborau, urcau... Pe acolo era Jitniță, Nicolae Jitniță, biserica, ce dădea în Văcărești. Erau niște străzi extraordinare. Le-am păstrat în memorie. Și când am auzit că se demolează, am zis domnule!, trebuie păstrate, trebuie arătate. Țsta e un lucru făcut pentru sufletul meu. Și pentru ceilalți, ca să vadă... Am sperat ca într-o zi să vadă cineva pozele astea. Cartierul e cartierul sufletului meu. Unde am copilărit și unde m-am format.

Primatul criteriului afectiv în alegerea zonei imortalizate a exclus tacit dintre punctele de interes ale acestui periplus subiectiv străzi care s-au bucurat, în studiile deja existente, de o atenție deosebită – Uranus sau Labirint, de

² Plicul conținea 182 de fotografii alb-negru, în format mare, ale unor străzi și clădiri dispărute în anii 1980. Dintre acestea, le-am eliminat tacit pe cele care se repetau sau pe cele a căror calitate nu permitea folosirea lor într-un album tipărit. Majoritatea pozelor au pe spate, scrise cu creionul, câteva indicații succinte despre subiect; pe baza acestora, dar adăugând informații suplimentare acolo unde a fost posibil, au fost elaborate legendele fotografiilor. Sunt câteva, nu multe la număr, despre care nu avem nicio informație. Nu există nicio însemnare pe spate și întrebare, Traian Doman a răspuns că nu-și mai amintește. Am ales, însă, să includem și fotografii de acest fel, pentru autenticitate și pentru că, deși nu știm detalii exacte, toate pozele reprezintă detalii din același perimetru distrus în anii 1980.

pildă. În plus, cunoașterea în amănunt a respectivului perimetru îi îngăduia fotografului amator să se poată face nevăzut în caz de nevoie.

Da, atâta cunoșteam. Și nu mi-era frică. Știam străzile, știam pe unde pot să dispar, pe unde pot să fug. Pe 13 Septembrie mi-a fost frică. Acolo era cea mai multă pază. Acolo se făceau excavații pentru fundații. Nu se intra, mi-era frică acolo. Adică, nu mă atrăgea. Nu știam străzile, nu știam casele... Mi-a fost frică să urc pe deal. Din 13 Septembrie n-am prins nimic, din Uranus, n-am prins nimic, nu știam cartierul. Aici mi-am permis, la noi. Îi zic „la noi”... Au fost un an – doi ani cât am umblat. Că demolau progresiv. A ținut cam doi ani toată treaba asta.

„De ce frică?” – ar putea întreba cu inocență tânărul nostru bucureștean, cel în mod inexplicabil catapultat în plin elan făuritor al visului socialist. Pentru că – lucru de neimaginat chiar pentru nepoții domnului Doman – să fotografiezi clădirile aflate în demolare era strict interzis.

Acum, toată lumea poate poza ce vrea și ce nu vrea. Atunci te vedea milițianul de la 100 de metri, te întreba: „Ce faci?” Asta era întrebarea. „De ce pozezi?” Dar de ce să nu pozez? Vai, era o crimă atunci dacă pozai. Te prindea Miliția că pozezi... Și atunci m-am gândit... am văzut că o dată a mers, o dată mi-a fost frică și am zis hai să-mi iau soția și copilul. Ca o acoperire. Când mă întreba careva, răspundeam că eu sunt cu nevasta și copilul. Dădea buletinul soția, copilul era copil și aveam certificat și nu puteam să batem la ochi. Uite-așa îi foloseam ca acoperire.

Așa s-a născut o strategie ingenioasă în simplitatea ei, pe care familia Doman a cultivat-o cu succes vreme de doi ani: mama și băiatul cel mare al familiei se așezau „întâmplător” în fața unei anumite clădiri, pe care de altminteri ar fi fost periculos să o fotografiezi fățiș, și primele cadre erau de „acoperire”, pentru ca oricărui milițian – sau simplu trecător curios – să i se pară că nu e vorba decât de o inofensivă plimbare în familie; de-abia apoi domnul Doman trecea la obiectivul real: documentarea distrugerii cartierului copilăriei sale.

Dintre toate, însă, cele mai pregnante amintiri sunt legate de demolarea Institutului medico-legal „Mina Minovici” – poate pentru că, dincolo de distrugerea clădirii în sine, amintirea fotografului amator a înregistrat acut și devastarea simbolică a documentelor adăpostite de institut:

Respectiv, am intrat în curtea unde era capela. Și acolo erau mașinile de încărcat, d-astea de soldați. Plin de soldați. Și am găsit acolo așa: am acasă revistă de Medicină Legală din 1800 din Franța. Aruncate pe jos. Aruncate, nici nu mai interesa pe nimeni. Luau numai borcănele cu mostre și atât. Erau soldați. Vă închipuiți... Și era o distracție pe ei că aruncau... Am luat repede niște reviste, și două dosare cu tot felul de certificate medico-legale date de-a lungul timpului. Nu-i mai interesa nimic. Aruncau toată arhiva, tot-tot...

La fel de întipărită în minte rămâne și „controversata” Sf. Vineri – tocmai pentru că subiectul, încă în floare (întreținut de controversa mai generală a legăturii Bisericii Ortodoxe cu regimul comunist), tinde să le trezească celor care au asistat atunci la demolare amintiri contradictorii. Ceea ce nu înseamnă, desigur, că putem atribui obiectiv valori de adevăr acestor evocări trecute prin filtrul lax al depărtării și al sensibilităților personale – ci mai degrabă că, puși în fața rememorării unor traume care au afectat un popor întreg, lentilele cele mai potrivite sunt cele care sesizează infinitele nuanțe de gri care populează spațiul dintre alb și negru.

Și era Sf. Vineri, controversata Sf. Vineri. Dacă nu mă înșel, era într-o vineri. Data n-o mai țin minte. Și lume multă. N-au mai folosit milițieni și au venit oameni îmbrăcați în gărzile patriotice. Ca să nu irite. De jur împrejur erau numai securiști, îi cunoșteai. Eu stăteam pe treptele centrului agro-alimentar din față și se vedea tot. N-am putut să scot aparatul, mi-era frică... Am vrut să urc la etaj. Plin. De oameni care se vedea că nu-s de-ai noștri. I-am văzut acolo și pe Mircea Sântimbreanu cu Cioculescu, făceau un grup. Pe ceilalți nu i-am cunoscut... Și nimeni nu zicea nici „pâs”. Acuma, cineva, preotul³, zice „am auzit prima oară Jos Ceaușescu”. Nici gând, nu mișcai. Am o poză așa... I-ați văzut pe oameni, erau toți supărați. Plecau de acolo, că nu puteau să ia tramvaiul să ajungă în cartierul lor. Uitați-vă puțin pe chipurile lor. Eu am plecat de acolo, din față, că era multă lume, și m-am retras înspre magazinul Unirea, cum e acum, și am făcut două poze, cele pe care le aveți. Pe urmă am venit acolo, în spate, lângă Căminul de Fete de la Sanitară. Și am făcut exact din laterala aceea cum se demolează biserica. N-am auzit „Jos Ceaușescu”, nu mișca nimeni, înțelegeți, nu mișca unul. [...] Pe urmă, a fost un lucru, când au vrut să dea catapeteasma bisericii, au vrut s-o dea jos... Au băgat ranga și a căzut. Muncitori obișnuiți, nu pușcăriași. Ați văzut că ziceau că au adus pușcăriașii, s-au suit pe turlă și au căzut... Zicea preotul că a plouat din senin... Dar de ce să spui lucruri care n-au fost? Că a văzut el că au venit deținuții și au lucrat. Erau muncitori obișnuiți, mașini obișnuite... Nu știu de ce trebuie

³ E vorba de preotul Gelu Bogdan, care era, în momentul demolării bisericii, diacon la Sf. Vineri.

să înflorim niște lucruri care nu s-au întâmplat. [...] N-am de ce să mint... Dacă nu eram acolo, ziceam, da, vezi Doamne, ce au făcut. Dar am fost acolo. Că eu certific prin poză. Nu se poate spune că n-am fost.

„Măcar nu v-au prins...” ar răsufla aici ușurat bucureșteanul nostru de secol XXI, zâmbind ușor, cu o naivitate incredulă.

Ceea ce e adevărat – Traian Doman nu a fost niciodată pedepsit de autorități pentru acțiunile sale. Dar asta nu e chiar toată povestea. Pentru că niște avertismente au existat – și oricine a fost pus vreodată într-o asemenea situație știe că presiunea unei amenințări din umbră istovește mai cumplit spiritul decât un pericol pe care să-l poți înfrunta fățiș.

Și mergem noi într-o sâmbătă, stăteam așa și mă uitam. [...] Stau eu ce stau acolo și scot aparatul. Să fac poze, să nu fac poze... Și nu fac. Și plec. Și am ocolit. O iau pe la Sf. Mina, ies pe Hristo Botev și ies acolo la Sf. Vineri, fosta... Și la un moment dat, văd în spate o mașină de miliție. Eu merg, ei merg. Eu aveam aparatul în geantă. Și când să ies pe unde trece tramvaiul, mă opresc. De asta mi-a și atras atenția, că era ceva neobișnuit. Scoate milițianul o fișă... o fișă! Pentru că înainte îți lua buletinul și te scria într-un caiet, dacă te scria, dacă nu... asta era. Or asta era o fișă tipărită – nume, prenume, nu-știu-ce. Îi dau buletinul și întreb.: „Da’ ce e, ce s-a întâmplat?” „Nu s-a întâmplat nimic...” „Dar de ce folosiți fișa?” Nu îmi răspunde. „Am făcut ceva?” Nimic. De aia mi s-a părut curios. Și-mi dă buletinul, zice: „Salut.” „Salut.” Era sâmbătă. Duminică...

Luni de dimineață... Noi stăteam în strada Băcani. Lipscani, Blănari, Băcani, Hanu cu Tei, ca să vă dau repere. Și luni dimineața, numai soția cu copilul. La ușă, „țâr”. La noi era o ușă de intrare, din afară, urcai niște scări și pe urmă intrai în apartament. Deci nu se putea intra direct. Dacă descuiai tu se intra. Și sună și zice: „Îl căutăm pe domnul Doman Gheorghe”. „Da’ ce aveți cu el?” „Da’ cine sunteți?” „Sunt soția.” Ea cu copilul în brațe, se uită la el. „Sunt colonel”, zice. Dar nu spune de la Miliție sau de la Securitate. Erau toți în civil. Și atât. S-a interesat să vadă dacă stau acolo. Și n-a vrut buletinul. Atât a verificat, să vadă... Dar n-a mai întrebat dacă am făcut poze sau n-am făcut. Asta a fost tot.

Happy-end? Da, dar de-abia în 2018.

Deși înfricoșat de posibilele urmări ale unei asemenea vizite, Traian Doman nu s-a îndurat să distrugă filmele. Și-a cumpărat cele necesare și și-a dezvoltat pozele singur, acasă, apoi le-a adunat cu grijă în albume și le-a ascuns în locuri știute doar de el și de soție.

Calea Văcărești. Se vede, în depărtare, Cinema Tomis, cunoscut sub numele de Izbânda în perioada interbelică și de „Alexandru Sahia” în anii 1950-1960.

Strada Căuzași – la parterul clădirii se afla o filială ACR (Automobil Clubul Român)

Zona Căuzași – Farmacia nr. 38, la intersecția Căii Văcărești cu Str. Labirint

Zona Căuzași – Librăria „Anton Pann” (Calea Văcărești nr. 47).

Căuzași

Casă de pe Splaiul Unirii, detaliu